

УДК 331.108

Прохорчук С.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і аудиту
Міжнародного університету бізнесу і права

АНАЛІЗ СТАНУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню сучасного стану інноваційного розвитку підприємств в розрізі регіонів України. Визначено основну кількість інноваційно-активних підприємств. Показано, що обсяги реалізованої інноваційної продукції знаходяться в опосередкованій залежності від обсягів інноваційних витрат. Визначено і систематизовано основні проблеми та напрями активізації інноваційного розвитку вітчизняних підприємств. **Ключові слова:** інновації, інноваційно-активні підприємства, нові технології, раціоналізаторські пропозиції, передові технології, права інтелектуальної власності.

Прохорчук С.В. АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию современного состояния инновационного развития предприятий в разрезе регионов Украины. Определено основное количество инновационно-активных предприятий. Показано, что объемы реализованной инновационной продукции находятся в зависимости от объемов инновационных затрат. Определены и систематизированы основные проблемы и направления активизации инновационного развития отечественных предприятий.

Ключевые слова: инновации, инновационно-активные предприятия, новые технологии, рационализаторские предложения, передовые технологии, права интеллектуальной собственности.

Prokhorchuk S.V. ANALYSIS OF THE STATE OF INNOVATION REGIONS OF UKRAINE

The article investigates the current state of development of innovative companies across the regions of Ukraine. Determine the basic amount of innovation active enterprises. It is shown that the volume of sales of innovative products and are dependent on the volume of innovation expenses. Identified and systematized the main problems and directions of activation of innovative development of domestic enterprises.

Keywords: innovation, innovation active enterprises, new technologies, innovations, advanced technology, intellectual property rights.

Постановка проблеми. Проблема активізації інноваційної діяльності досить актуальна для України. Практична реалізація стратегії інноваційного розвитку економіки потребує насамперед підвищення інноваційної активності на всіх рівнях: держава – галузь – регіон – підприємство. У підприємств, як свідчить практика, на сьогодні немає відповідних економічних умов для впровадження нововведень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку інноваційної політики та інноваційним процесам на підприємствах приділено значну увагу у працях таких вітчизняних вчених, як Л.Л. Антонюк, А.М. Поручника, В.С. Савчука, М.В. Давідова, І.В. Зятковського, С. Ковальчука, Г.М. Кульневої, О.В. Алейнікової, Є. Лазаревої, Ю.С. Шипуліної та інших. Однак постійні зміни інноваційної активності промислових підприємств України, спричинені фінансово – економічними кризами початку ХХІ ст., вимагають подальших досліджень у цьому напрямі.

Мета і завдання дослідження. Дослідження сучасного стану інноваційного розвитку промислових підприємств України та визначення напрямів підвищення інноваційної активності підприємств.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає в оцінці сучасного стану та визначенні основних напрямів активізації інноваційного розвитку вітчизняних підприємств в розрізі регіонів України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан інноваційного розвитку в Україні сформувався під впливом низки серйозних макроекономічних проблем, пов'язаних, перш за все, з нагромадженням макроекономічних диспропорцій та суперечностей, зниженням регульованості економіки на стадії радикальних економічних реформ.

Інноваційні процеси в економіці не набули вагомих масштабів, кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і

становить зараз 12–14%, що менше в 3–4 рази, ніж в інноваційно розвинутих економіках. Наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового рівня. При цьому майже третина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати на порядок менші. Майже половина з інноваційних підприємств взагалі не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень [1, с. 28].

Таке становище обумовлено як браком коштів, так і відсутністю в останні роки дійової державної системи стимулювання інноваційної діяльності, зачатки якої були поступово скасовані щорічними в останні 5 років поправками до відповідних бюджетних та інших законів.

Проте низький рівень наукоємності вітчизняного виробництва визначається не тільки дефіцитом грошей або браком стимулів і пільг. Фундаментальне значення має структура економіки. В українській економіці домінують низькотехнологічні галузі виробництва, які природно відносяться до малонаукоємних галузей: добувна і паливна – 0,8–1%; харчова, легка промисловість, агропромисловість – 1,2%. У цілому в Україні домінує відтворення виробництва 3-го технологічного укладу (гірнична металургія, залізничний транспорт, багатотоннажна неорганічна хімія та ін.). Відповідно майже 95% вітчизняної продукції належить до виробництв 3-го та 4-го технологічних укладів. Зростання ВВП за рахунок введення нових технологій в Україні оцінюється всього у 0,7–1% [5].

Найбільш інформативну оцінку стану інноваційного розвитку України в розрізі ключових факторів, що його визначають, отримано на основі використання індикаторів Європейського інновацій-

ного табло, які включають п'ять груп індикаторів: «рушійні сили інновацій», «створення нових знань», «інновації та підприємництво», «індикатори застосування інновацій», «інтелектуальна власність». Для об'єктивної оцінки стану інноваційного розвитку України важливе значення має визначення її відносної позиції в рамках країн ЄС за допомогою Європейського інноваційного індексу, Європейського інноваційного табло (ЄІТ).

За ЄІТ Україна знаходиться в останній за рівнем інновативності четвертій групі – «країни, що рухаються навздогін» зі значенням індексу 0,23. Цю групу складають: Угорщина – 0,24, Росія – 0,23, Україна – 0,23, Латвія – 0,22, Польща – 0,21, Хорватія, Греція – 0,20, Болгарія – 0,19, Румунія – 0,16, Турція – 0,08. У порівнянні з іншими країнами ЄС відставання України становить: від «країн-лідерів» – приблизно у 3 рази (Швеція – 0,68), від «країн-послідовників» – 2 рази (Великобританія – 0,48), від країн «помірні інноватори» – 1,6 рази (Норвегія – 0,35) [6].

Ранжування країн на основі цього комплексного індикатора інноваційного розвитку має цінність в тому плані, що цей показник визначає, наскільки економічне зростання країни базується на інноваціях. Причому інновації в термінах ЄІТ розуміються в більш широкому контексті, ніж просто технологічні нововведення. Окрім досліджень, розробок, тех-

нологій, вони включають показники технологічних дифузій, показники поширення нових знань і ступінь використання інформаційних технологій.

З наведених даних видно, що переміщення України сходами інноваційного розвитку вимагатиме величезних зусиль, ресурсів, політичної волі і високої мобілізованості суспільства.

З огляду на викладене, стан інноваційної діяльності в Україні більшістю експертів-науковців визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному рівню інноваційних процесів у промислово-розвинених країнах та потребам інноваційного розвитку. Комплексність визначених проблем вимагає виваженої комплексної державної стратегії, головним принципом якої є максимально повна реалізація потенціалу інноваційного розвитку для докорінної модернізації національної економіки, підвищення її соціально-економічної ефективності та конкурентоспроможності.

Модернізація української економіки на засадах інноваційного розвитку має забезпечуватися комплексним застосуванням усіх доступних важелів економічної політики. Слід наголосити, що впровадження ефективної інноваційної політики пов'язане, перш за все, зі створенням в країні макроекономічного середовища, сприятливого для розвитку і поширення інновацій [1, с. 29].

Таблиця 1

Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2013 р. за регіонами

Region	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць		Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %		Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.		Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Україна	1758	1715	17,4	16,8	36157,7	35891,6	3,3	3,3
Автономна Республіка Крим	54	50	16,7	15,2	519,0	721,1	2,3	3,3
Вінницька	50	55	18,0	19,4	304,6	498,5	1,6	2,3
Волинська	29	23	12,9	10,5	164,4	287,0	1,7	3,0
Дніпропетровська	78	84	10,7	11,9	1692,4	3813,0	0,8	1,9
Донецька	91	85	11,8	10,5	4975,0	6130,8	2,2	3,0
Житомирська	54	57	16,5	17,5	751,2	829,3	5,1	5,5
Закарпатська	18	15	8,5	6,9	1052,5	1363,9	13,4	15,5
Запорізька	115	115	29,8	28,8	1671,6	1671,1	2,2	2,3
Івано-Франківська	89	87	20,5	21,4	1707,9	881,6	7,5	4,3
Київська	44	68	9,0	13,5	635,5	831,4	1,7	2,4
Кіровоградська	46	46	17,4	18,3	294,2	803,8	2,8	6,4
Луганська	64	61	13,0	11,2	2786,8	1416,9	3,4	2,1
Львівська	101	116	13,4	16,6	658,1	849,5	2,1	3,0
Миколаївська	114	81	29,8	24,9	202,9	639,2	0,9	3,0
Одеська	83	69	22,3	17,6	887,6	916,8	3,6	3,6
Полтавська	29	33	8,3	8,1	8227,8	3999,6	14,4	6,5
Рівненська	36	39	14,6	14,9	83,9	111,9	0,6	0,8
Сумська	41	32	18,6	14,0	2211,1	2328,8	10,6	10,4
Тернопільська	50	36	22,3	17,1	491,5	155,4	7,4	2,6
Харківська	168	182	22,1	23,2	2878,0	2972,3	4,8	4,8
Херсонська	53	48	26,1	23,6	564,8	406,3	5,6	4,0
Хмельницька	78	58	22,5	18,2	360,5	263,2	2,3	1,6
Черкаська	50	47	16,1	15,0	346,5	566,9	1,2	2,0
Чернівецька	37	30	18,4	16,5	132,2	99,9	3,5	2,6
Чернігівська	43	45	20,4	20,7	190,2	147,9	1,4	1,1
м. Київ	130	142	26,1	25,6	2343,0	3178,4	4,4	4,4
м. Севастополь	13	11	16,9	11,3	24,5	7,1	0,6	0,2

Розраховано автором за матеріалами джерела [4]

Результати аналізу статистичних даних обстеження інноваційної діяльності в економіці України свідчать, що у 2013 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1715 підприємств, або 16,8% обстежених промислових підприємств (у 2012р. – 1758 підприємств, або 17,4%) (табл. 1).

Обсяги реалізованої інноваційної продукції знаходяться в опосередкованій залежності від обсягів інноваційних витрат. Опосередкованість пояснюється тим, що до складу інноваційних витрат включаються не тільки витрати, що пов'язані з розробкою та випуском інноваційної продукції, але й діяльність підприємств з оновлення основних фондів, маркетингу та реклами [2, с. 161].

У 2013 році на технологічні інновації підприємства витратили 9,6 млрд. грн. (11,5 млрд. грн. у 2012 р.). Частка коштів на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення скоротилася до 58%, проте на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки зросла до 17,1% (відповідно 13,7% і 3,4%); як і в попередні роки досить незначна частка коштів (0,9%) витрачалася на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) (рис. 1).

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності залишаються власні кошти підприємств – 72,9% загального обсягу витрат (проти 63,9% у 2012р.), фінансова підтримка держави – 1,9% (2,2%), кошти вітчизняних та іноземних інвесторів – 1,3% і 13,1% відповідно (1,3% і 8,7%); частка кредитів значно скоротилася і склала 6,6% (21,0%) (рис. 2).

Аналіз статистичних даних, дає підстави стверджувати, що впровадженням інновацій у 2013 р. займалися 1312 підприємств (77% загальної кіль-

кості інноваційно-активних). Впроваджували інноваційні види продукції 683 підприємства, кількість таких видів становила 3138 найменувань, з них 809 – машини, устаткування, апарати, прилади. Нові технологічні процеси у звітному періоді запровадили 557 підприємств; кількість процесів склала 1576, у тому числі маловідходних, ресурсозберігаючих – 502 (табл. 2).

Упродовж 2010-2013 рр. кожне п'яте підприємство з технологічними інноваціями (22,6%) співпрацювало з іншими підприємствами та організаціями (університетами, державними науково-дослідними інститутами тощо) (рис. 3).

Дані рисунка 3 свідчать про те, що хоча найважливішими партнерами інноваційних підприємств по співробітництву залишаються, перш за все, поста-

Таблиця 2

Впровадження інновацій на промислових підприємствах

	2012 р.	2013 р.
Впроваджено		
інноваційних видів продукції, найменувань	3403	3138
з них машин, устаткування, приладів, апаратів тощо	942	809
нових технологічних процесів	2188	1576
з них маловідходних, ресурсозберігаючих	554	502
Придбано нових технологій	739	651
Реалізовано інноваційної продукції, млрд. грн.	36,2	35,9

Розраховано автором за матеріалами джерела [4]

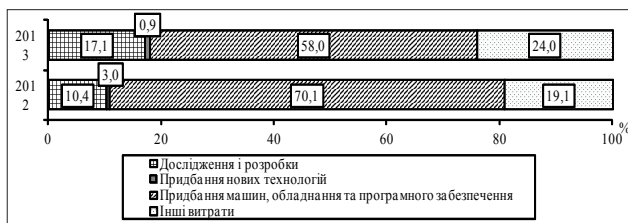

Рис. 1. Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності, % [4]

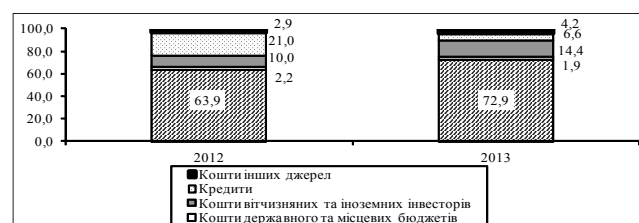

Рис. 2. Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності за джерелами, % [4]

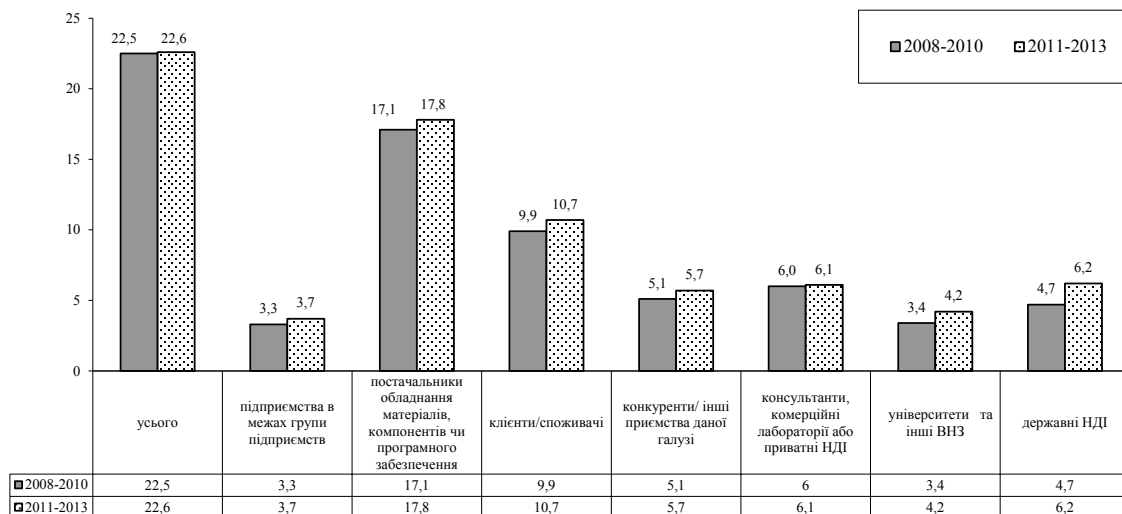

Рис. 3. Розподіл підприємств з технологічними інноваціями, які здійснювали інноваційне співробітництво за типами співробітництва [4]

чальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення (17,8%), а також клієнти або споживачі (10,7%), порівняно з даними обстеження 2008-2010рр., частка підприємств, які співпрацювали з державними НДІ, університетами та іншими ВНЗ зростає до 6,2% і 4,2% відповідно (за даними обстеження 2008-2010 рр. відповідно 4,7% та 3,4%), а зв'язки з іншими науковими організаціями (консультантами, комерційними лабораторіями або приватними НДІ) залишилися на рівні 6%.

Нами систематизовано статистичні дані та представлено на рис.4 розподіл підприємств з будь-яким типом інноваційного співробітництва за розташуванням партнерів.

Однією з умов створення і впровадження інновацій є проведення досліджень і розробок на підприємстві або придбання їх результатів у сторонніх організацій. Суттєво на активність у цьому типі інновацій впливає розмір підприємства: значна частина технічних продуктів вимагає довгих років досліджень і необхідність тримати в своєму штаті працівників, які б займалися лише виконанням НДР і працювали б неповний робочий день (рис. 5).

Здійснювати інновації підприємствам перешкоджали численні фактори. Було визначено чотири групи чинників для оцінки їх впливу.

На діаграмі представлено частку підприємств,

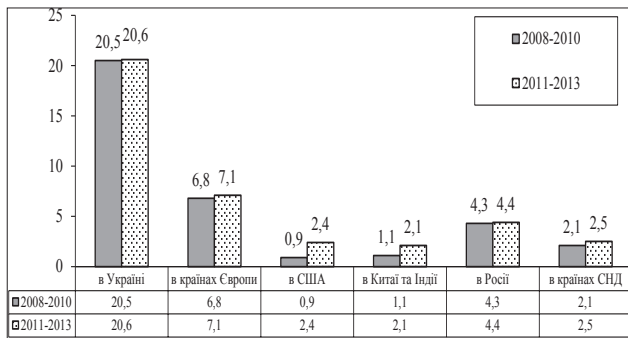

Рис. 4. Частка підприємств з будь-яким типом інноваційного співробітництва за розташуванням партнерів, % [4]

які вважали, що зазначені фактори суттєво впливали на їхнє рішення розвивати інноваційні проекти або стримували здійснення інноваційної діяльності упродовж 2010-2013 рр. (у % до загальної кількості обстежених підприємств) (рис. 6).

Представлені нами результати аналізу сучасного стану інноваційної діяльності в галузях національної економіки, свідчать про те, що досягнення науки і технологій виступають ключовим фактором поліпшення якості продукції та послуг, економії трудових і матеріальних затрат, зростання продуктивності праці, вдосконалення організації виробництва та підвищення його ефективності. Все це, у кінцевому підсумку, забезпечує конкурентоспроможність як держави, так і галузей національної економіки. На жаль, відсталість технологічної структури, низький технологічний рівень виробничої бази окремих галузей, слабе фінансування з боку держави наукових робіт та НДДКР, брак фінансових ресурсів не дають можливості галузям розвиватися на власній науково-технічній основі, коли наукові та дослідницько-конструкторські розробки перетворюються на базовий елемент виробництва.

Сходження України на наступний, більш високий щабель інноваційного розвитку, зайняття нею в Європі лідируючої позиції у групі країн «помірні інноватори» потребує реалізації єдиної систем-

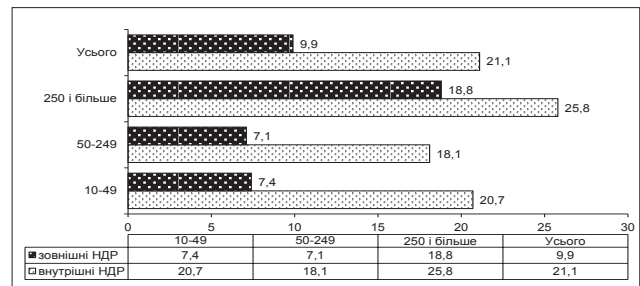

Рис. 5. Частка інноваційних підприємств, задіяних у виконанні внутрішніх та придбаних результатів зовнішніх НДР у 2011-2013 рр., за розміром підприємства (у % до загальної кількості підприємств з технологічними інноваціями) [4]

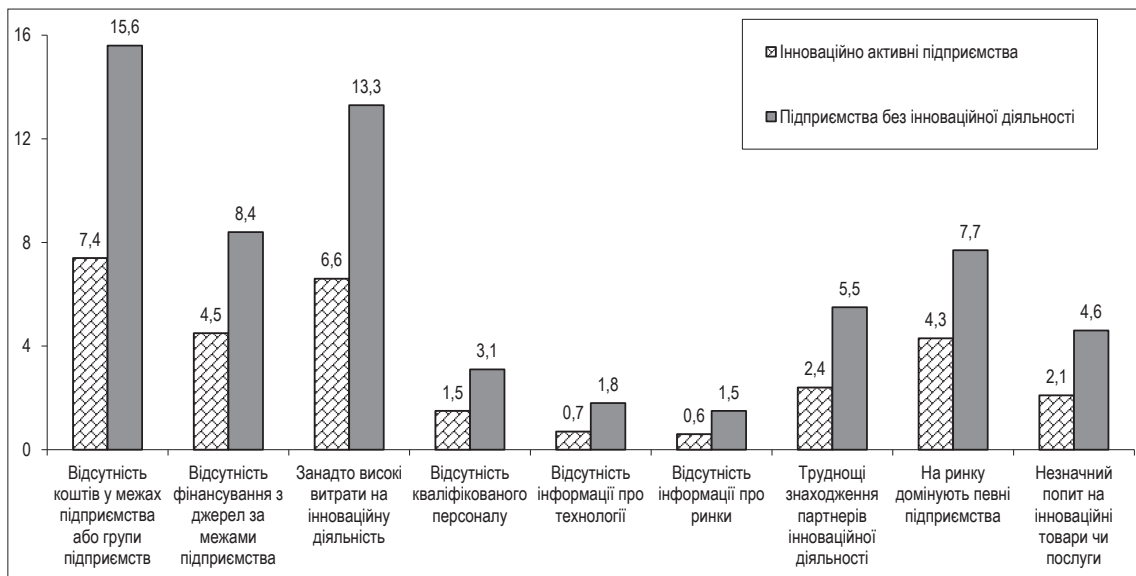

Рис. 6. Розподіл підприємств за найбільш суттєвими чинниками, що перешкоджали здійсненню інновацій протягом 2010-2013 рр. [4]

ної державної інноваційної політики, здатної адекватно відповісти на зовнішні і внутрішні виклики. Вже в найближчі роки Україна має суттєво підвищити потенціал віддачі від тих переваг, які існують у вітчизняній інноваційній сфері, а також суттєво підняти релевантність всіх складових національної інноваційної системи відповідно до завдань економічного і соціального розвитку країни в умовах глобалізації і ринкових вимог.

Для досягнення загального успіху мають бути також відрегульовані рамкові умови розгортання масштабної інноваційної діяльності, зокрема стосовно забезпечення оптимального балансу ринкових і регуляторних важелів впливу держави на інноваційний розвиток, вдосконалення структури економіки за інноваційною моделлю, приведення показника економічної нерівності населення до середньоєвропейського (ЄС) стандарту, відновлення довіри громадян до держави, влади і бізнесу.

Висновки. Проведене дослідження сучасного стану інноваційного розвитку вітчизняних підприємств регіонів України показало зниження їхнього розвитку порівняно з попередніми роками. Оцінка основних тенденцій розвитку інноваційної діяльності дає можливість підсумувати про її згортання, незважаючи на поліпшення економічного становища. Вітчизняні підприємства відчують суттєву нестачу власних фінансових ресурсів, які потрібні для забезпечення інноваційного розвитку, а також існує значна кількість перешкод щодо зовнішніх джерел фінансування. Вихід з кризового стану та переорієнтація економіки на сталий розвиток є можливими лише за умови здійснення низки значних економічних перетворень та створення нового спектру організаційно економічних та інституціональних рішень. На рівні держави інноваційна політика має стимулювати інноваційний розвиток

промислових підприємств та підтримувати впровадження інновацій, що забезпечить розвиток економіки країни в цілому.

Виходячи з цього, інноваційна діяльність і необхідні заходи щодо її розвитку повинні розглядатись з позицій наступних основних пріоритетів: адаптація інноваційної системи України до умов глобалізації та підвищення її конкурентоспроможності; переорієнтація системи продукування інновацій на ринковий попит і споживача; створення привабливих умов для творців інновацій, стимулювання інноваційної активності підприємництва; системний підхід в управлінні інноваційним розвитком, інформатизація суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ковальчук С. Сучасний стан інноваційного розвитку промислових підприємств України / С. Ковальчук // Економіст. – 2012. – № 10. – С. 27–32.
2. Кульнева Г. М. Сучасний стан та необхідні напрямки розвитку ринку інновацій в Україні / Г. М. Кульнева, О. В. Алейнікова // Держава та регіони. – 2006. – № 5. – С. 159–163.
3. Лазарева Є. Дослідження закономірностей інноваційних перетворень у регіональній економіці / Є. Лазарева // Економіст. – 2009. – № 9. – С. 35–37.
4. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nikolaychuk.at.ua/news/2010111752>.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920
7. Шипуліна Ю. С. Сучасні підходи до інтенсифікації інноваційного розвитку промислових підприємств: теоретичний огляд / Ю. С. Шипуліна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 3. – С. 128–140.